

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології і соціальної роботи
Кафедра логопедії і спеціальних методик

Кваліфікаційна робота

з теми:

«Особливості формування емоційної лексики у дітей із загальним недорозвитком мовлення дошкільного віку»

Виконала здобувачка 2 курсу, групи SoL1-M23z

ОП Спеціальна освіта (Логопедія)
спеціальності 016 Спеціальна освіта
спеціалізації 016.01 Логопедія

Наталія БАЛАСВА

Керівник:

Оксана КОНСТЯНТИНІВ

кандидат педагогічних наук, доцент

Рецензент:

Кам'янець-Подільський – 2024 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОЇ ЛЕКСИКИ У ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ	6
1.1 Розвиток емоційної лексики у дітей з типовим і порушеним розвитком мовлення.....	6
1.2 Особливості розвитку емоційної лексики у дітей з порушеннями мовлення.....	21
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОЇ ЛЕКСИКИ У ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ	33
2.1 Організація констатувального експерименту.....	33
2.2 Результати констатувального експерименту.....	36
РОЗДІЛ 3. РОЗРОБКА МЕТОДИКИ З ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОЇ ЛЕКСИКИ У ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ	44
3.1 Методика формування емоційної лексики у дітей з порушеннями мовлення.....	44
3.2 Результати формувального експерименту.....	59
ВИСНОВКИ.....	66
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	70
ДОДАТКИ.....	78

ВСТУП

Мовленнєвий розвиток – це важливий компонент цілісної особистості, який виступає засобом навчання і пізнання цього світу. Повноцінне мовлення може забезпечити успішне майбутнє дитині, можливість знайти себе у соціумі та реалізувати свої здібності і таланти. Основним мовленнєвим засобом являється лексика, одним із її різновидів виступає емоційна лексика.

Емоційна лексика – це слова, які передають емоційний стан людини, її ставлення до предметів чи подій навколишнього середовища. Тобто, вона виражає певну оцінку того що відбувається і виражає позитивні, або негативні переживання особистості. Самопізнання та самовідчуття є важливим компонентом для формування самосвідомості, тому висловлення власних почуттів за допомогою слів має особливе значення у цьому процесі.

Високий рівень розвитку емоційної лексики демонструє культуру мовлення і поведінки загалом, адже коли людина не може висловити своїх почуттів через низький рівень розвитку емоційної лексики, то вона може проявляти девіантну, агресивну поведінку, неконтрольовані емоційні стани. У дітей з порушеннями мовлення спостерігаються труднощі у розвитку емоційної лексики, а саме О. Белова, В. Галущенко, Ю. Рібцун та ін. зауважують що діти із загальним недорозвитком мовлення користуються переважно нейтральними словами що не відносяться до емоційної лексики, бідний словниковий запас не дозволяє їм повноцінно описувати свої почуття. Це спричиняє спрощення, або заміну емоційно забарвлених слів прикметниками широкого значення. Наприклад, замість слова «весело» вони можуть сказати «добре», а замість «сумно» - «погано».

У пасивному словнику таких дітей може бути емоційна лексика, проте вони відчують труднощі у визначенні та називанні емоційних станів. Окрім цього, кожна емоція має здатність проявлятися за допомогою невербальних засобів, таких як міміка, жести, що в свою чергу також виявляється порушенням у дітей із

загальним недорозвитком мовлення. Причиною цьому стають особливості функціонування психічних процесів: пам'яті, уваги, спостережливості, низький рівень довільного запам'ятовування й відтворення інформації та недостатньо розвинені функції самоконтролю і саморегуляції. Порушення емоційної лексики у дітей з загальним недорозвитком мовлення впливає на їх емоційно-вольову сферу та призводять до комунікативних труднощів у взаємодії з однолітками та дорослими, створює передумови до замкнутості та низької самооцінки. Адже коли дитина не може в достатній мірі зрозуміти емоції інших людей та висловити свої власні, то це спричиняє ряд особистісних змін і впливає на інші сфери життя дитини.

Дітям із загальним недорозвитком мовлення не притаманний спонтанний процес розвитку лексичної системи, і зокрема емоційної лексики (як у нормотипових дітей), для цього потрібна систематична поетапна логопедична робота, спрямована на формування емоцій. Тому постає питання дослідження **особливостей формування емоційної лексики у дітей дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення.**

Об'єкт дослідження - емоційна лексика дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення III рівня.

Предмет дослідження - процес формування емоційної лексики у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення III рівня.

Мета дослідження – теоретичне обґрунтування та апробація методики формування емоційної лексики у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення III рівня.

Завдання:

1. Вивчити науково-теоретичні основи формування емоційної лексики при онтогенезі та патогенезі;
2. Проаналізувати зв'язок між розвитком емоційної лексики та емоційної сфери.

3. Експериментальним шляхом дослідити сформованість емоційної лексики у старших дошкільників з загальним недорозвиненням мовлення.
4. Розробити та апробувати прийоми логопедичної роботи з формування емоційної лексики у старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення III рівня.

Наукове дослідження проводилось у Хмельницькому закладі дошкільної освіти №38 «Світанок» в старшій логопедичній групі №1, де на даний момент перебуває 10 дітей із загальним недорозвиненням мовлення III рівня.

Методи дослідження: У дослідженні використано такі методи як вивчення літератури та теоретичний аналіз проблеми формування емоційної лексики, порівняння, моделювання, опитування та статистичні методи обробки даних.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробці спеціальних завдань для формування емоційної лексики у дітей старшого дошкільного віку з загальним недорозвитком мовлення. Представлена методика та матеріали роботи можуть бути корисними для логопедів, дефектологів та вихователів закладів дошкільної освіти в яких навчаються діти із загальним недорозвитком мовлення, а також для батьків що виховують дітей із порушеннями мовлення.

Апробація результатів дослідження: Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «СУЧАСНА ЛОГОПЕДИЯ: ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ» 16-17 жовтня 2024 р., Миколаїв, Україна, збірник наукових праць здобувачів освітнього ступеня бакалавр і магістр факультету спеціальної освіти, психології та соціальної роботи, випуск

Публікації:

Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (61 джерело) та додатків. У роботі вміщено 3 рисунки, 3 таблиці та 17 додатків. Загальний обсяг кваліфікаційної роботи – 104 сторінки, з них 70 сторінок основного тексту.

ВИСНОВКИ

Вивчення проблеми формування емоційної лексики у дітей із порушеннями мовлення є актуальним в сучасній логопедії, спеціальній психології та психолінгвістиці. Проведене дослідження дозволило зробити певні висновки:

1. Вивчення науково-теоретичних основ формування емоційної лексики дозволяє глибше зрозуміти процеси, що лежать в основі розвитку мовленнєвих і емоційних навичок дитини. В онтогенезі емоційна лексика починає формуватися з перших років життя, коли дитина засвоює базові емоційні поняття через взаємодію з дорослими. Емоції, такі як радість, страх, сум, стають основою для подальшого розвитку мовленнєвої компетентності.

При цьому, патогенез емоційної лексики у дітей із загальним недорозвитком мовлення вказує на значні порушення цього процесу. Такі діти зазнають труднощів у засвоєнні емоційної лексики, що пов'язано з особливостями обробки та сприйняття емоційної інформації. Дослідження О. Белової показали, що діти із загальним недорозвитком мовлення мають труднощі не лише у вербалізації емоцій, але й у їх розпізнаванні. Це може бути зумовлено як нейробіологічними факторами, так і недостатньою кількістю соціальної взаємодії, що веде до труднощів у вербалізації емоцій.

2. Емоційно-вольова сфера дошкільника із порушеннями мовлення має ряд особливостей. Такі діти здебільшого мають слабку волю, не достатньо розвинений самоконтроль та саморегуляцію, їх увага має не стійкий характер, а довільна пам'ять на низькому рівні. Тобто, мовленнєві порушення вторинно впливають на розвиток емоційно-вольової сфери дитини, а це впливає майже на всі пізнавальні процеси та на сприйняття дитиною світу в цілому.

3. Експериментальне дослідження було проведене з метою оцінки сформованості емоційної лексики у старших дошкільників із загальним

недорозвитком мовлення. У дослідженні брали участь діти з нормо-типовим рівнем мовленнєвого розвитку (контрольна група) та діти із загальним недорозвитком мовлення III рівня (експериментальна група), що дозволило отримати більш повну картину про стан порушення розвитку емоційної лексики. Наприклад, у першому завданні на дослідження активного словника емоційної лексики показники високого рівня експериментальної групи відстають на 30%, а низький рівень перевищував дані контрольної групи на 20%. У другому завданні на виявлення у пасивному словнику емоційної лексики у експериментальній групі показники високого рівня на 30% менше ніж у контрольній, а низький рівень продемонструвало на 10% більше дітей експериментальної групи. Третє завдання на дослідження використання невербальних засобів комунікації та мімічного відтворення емоцій показало відставання експериментальної групи на високому рівні на 30%, середній рівень відрізнявся між групами на 20%, а низький — на 10%, що свідчить про значне відставання від нормо-типового розвитку.

Під час дослідження було виявлено, що більшість дітей із загальним недорозвитком мовлення мають труднощі вербалізації емоційних станів. Вони часто не можуть правильно назвати емоції, не розуміють їхні відтінки. Наприклад, такі базові емоції, як страх, сум, жах можуть бути сплутані (названі одним словом) або взагалі не вербалізовані. Це свідчить про недорозвиненість емоційного словникового запасу та слабку мовленнєву активність у дітей із загальним недорозвитком мовлення. Дослідження також виявило, що такі діти не завжди здатні розпізнавати емоційні стани інших людей. Це може бути пов'язано із загальними проблемами в емоційній сфері, оскільки діти не мають достатнього емоційного досвіду, щоб адекватно реагувати на емоційні стимули. Вони можуть відчувати емоції, але через брак емоційної лексики не в змозі їх точно висловлювати та пояснювати.

4. У результаті аналізу теоретичних джерел та експериментальних даних була розроблена методика формування емоційної лексики для старших

дошкільників із загальним недорозвитком мовлення. Вона включала низку спеціальних завдань, спрямованих на покращення вербалізації емоційних станів, розширення емоційного словникового запасу, а також розвиток невербальної комунікації. Наприклад, такі вправи, як «Назви емоцію», «Який у тебе настрій?» і «Зобрази емоцію», сприяли активному залученню дітей до мовленнєвої діяльності. Діти вчилися розпізнавати емоційні стани на основі зображень, описів ситуацій або міміки, що дозволяло їм глибше розуміти емоції та їхню вербалізацію.

Результати апробації методики показали, що вона є ефективною для формування емоційної лексики у старших дошкільників із загальним недорозвитком мовлення. Після проходження занять діти експериментальної групи показали значно кращі результати за всіма показниками. У першому та другому завданні на дослідження активного та пасивного словника емоційної лексики показники високого рівня збільшились на 50%, що свідчить про суттєве покращення. Тим часом, середній та низький рівень зменшився на 30 та 20 %. У третьому завданні на дослідження використання невербальних засобів комунікації та мімічного відтворення емоцій показники високого рівня збільшились на 30%, а середній та низький рівень зменшився на 15%, що є показником результативності проведеної роботи.

Таким чином, впровадження в систему корекційної роботи для дітей із загальним недорозвитком мовлення III рівня методик із формування емоційної лексики на трьох базових рівнях: розвитку активного, пасивного словника та невербальних засобів комунікації є важливим методом для насичення їх словника емоційною лексикою та кращого розуміння емоційних станів і способів їх вираження. Успішність експериментальної групи підтверджує доцільність використання спеціальних методик для розвитку емоційної лексики у дітей із мовленнєвими порушеннями, тому рекомендується впровадження їх в освітню практику дошкільних навчальних закладів.

Ця робота не охоплює всіх аспектів вивчення даної проблеми, тому подальшої уваги потребує розробка методичних рекомендації щодо розвитку емоційної лексики у дітей з загальним недорозвиненням мовлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Банько І. Традиційні та інноваційні методи формування та розвитку усного мовлення дітей із тяжкими порушеннями мовлення. Логопед. 2020. № 6. С. 2–6.
2. Бегас Л. Логопедія. ЗНМ, ФФНМ та порушення темпоритмічної сторони мовлення [Текст] : навч.-метод. посібник / МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини, Каф. спец. та інклюзивної освіти ; уклад. Бегас Л. Д.; [рец.: Супрун М. О., Кабельнікова Н. В., Гаврилюк С.М.]. Умань: Візаві, 2020. 122 с.
3. Белова О. Особливості прояву емоцій у дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : наук. журнал / голов. ред. А. А. Сбруюва. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2019. 4(78).С.397–406.
4. Белова, О. (2018). Peculiarities of aggression state of the junior schoolchildren with speech development disorders. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, 4 (78), 397-406
5. Белова, О. (2018). Подолання підвищеного рівня агресії у дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку. Кам'янець-Подільський: ПП Медобори 2006 (Bielova, O. (2018).
6. Богуш А. М. Методика навчання дітей української мови в дошкільних навчальних закладах. Підручник. 2-ге видання, доповнене і перероблене. К.: Видавничий Дім «Слово», 2008. С. 214-440.
7. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання рідної мови / за ред А. М. Богуш. Київ: Вища школа, 2007. 52 с.

8. Богуш А.М., Луцан Н.І. Мовленнєво-ігрова діяльність дошкільників: мовленнєві ігри, ситуації, вправи. Навч. посібник. К.: Видавничий дім «Слово», 2012. 34 с.

9. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика : Теорія і методика навчання дітей рідної мови в дошкільних навчальних закладах : підручник. Київ : Слово, 2015. 74 с.

10. Гаврилова, Н. С. (2008). Психологічна характеристика дітей з ЗНМ порушенням пізнавальної сфери кінетичного типу. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія соціальнопедагогічна, Вип. X, 306-310

11. Галущенко В. І. Особливості формування просодичного компонента мовлення у дітей зі стертою формою дизартрії: дис. канд. пед. наук: 13.00.03 / В. І. Галущенко; Південноукр. держ. пед. університет ім. К. Д. Ушинського. Одеса: [Б. в.], 2012. – 247 с.

12. Галущенко В. І. Особливості впровадження завдань з розвитку емоційної лексики у дітей з порушеннями мовлення в умовах карантину / В. І. Галущенко // Актуальні питання корекційної освіти. Педагогічні науки. - 2020. - Вип. 16(1). - С. 59-67.

13. Галущенко В. І. Особливості стану та формування емоційної лексики у дітей з порушеннями мовлення. Актуальні питання корекційної освіти: збірник наукових праць. Кам'янець-Подільський: ПП Медобори-2006, 2020. Вип. 16, № 1. С. 59-67.

14. Глазкова І. Я. Педагогічний бар'єр в освітньому середовищі. Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Бердянськ. 2017. №2. С. 17-21.

15. Дмитриенко К.А. Працюємо з «особливою» дитиною у «звичайній» школі / К.А. Дмитриенко, М.В. Коновалова, О.П. Семиволос. – Х.: ВГ «Основа», 2018. – 120с.: табл., схеми, рис. – (Серія «Нові формати освіти»).

16. Закон України «Про дошкільну освіту» // Відомості Верховної Ради України, 2001. – № 49, С.59.
17. Засєкіна Л. В., Засєкін С. В. Психолінгвістична діагностика: навч. посіб. Луцьк: РВВ "Вежа" ВНУ ім. Лесі Українки, 2008. 18 с.
18. Іванова Н. Д. Про типологію емотивної лексики. Філологічні діалоги : зб. наукових праць. Ізмаїл: РВВ ІДГУ, 2013. Вип. 2. С. 88–93.
19. Ільїна Н. В. Розвиток структури лексичного значення слова у дітей дошкільного віку. Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія: зб. наук. праць. Київ: Вид-во НПУ М. П. Драгоманова, 2013. Вип. 24. С. 113–117.
20. Калмикова Л. О. Перспективність і наступність в навчанні мови й розвитку мовлення дітей дошкільного і молодшого шкільного віку: психолінгвістичний і лінгвістичний виміри: навч-метод. посіб. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2017. 48 с.
21. Калмикова Л. О. Психологія формування мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку : монографія. Київ: Фенікс, 2008. 97 с.
22. Качар Т. Розвиток зв'язного мовлення дітей дошкільного віку із ЗНМ III рівня засобами арт-терапії. Збірник тез наукових доповідей студентів Бердянського державного педагогічного університету на Днях науки 14 травня 2020 року. Том 1. Педагогічні науки. Бердянськ : БДПУ, 2020. 76 с.
23. Кондукова С.В. Особливості застосування гри в системі дошкільного сенсорного виховання дітей із загальним недорозвиненням мовлення / С.В. Кондукова, Н.В. Базима // Корекційна педагогіка. Вісник. Української асоціації корекційних педагогів. - 2015. - №1. - С.15- 21.
24. Коновалова Л. М., Ласточкіна О. В. Казкотерапія як засіб корекції мовлення дітей дошкільного віку. Сучасні проблеми логопедії та реабілітації : матеріали VI Всеукр. заочної наук.-практ. конф. (м. Суми, 14 квітня 2017 р.). Суми, 2017. С. 28–31.

25. Конопляста С. Ю., Сак Т. В. Логопсихологія / С. Ю. Конопляста, Т. В. Сак. – Київ: Знання, 2010. – 304 с.

26. Корекційно-розвивальна робота з дітьми з особливостями психофізичного розвитку : науково-методичний посібник для вчителів інклюзивного навчання, асистентів учителів, які працюють з дітьми з психофізичними порушеннями в умовах загальноосвітніх навчальних закладів, соціальних педагогів, батьків / укл. О. В. Гаяш. Ужгород: Інформаційно-видавничий центр ЗППО, 2016. 120 с.

27. Кочержинська А. А. Міогімнастика в логокорекційній роботі з дітьми з тяжкими порушеннями мовлення. Корекційна та інклюзивна освіта очима молодих науковців: зб. наукових праць: вип. 9. Т. 2. Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2021. Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2021. С. 56-62

28. Кузнєцова О. Роль вихователя логопедичної групи в усуненні мовленнєвих вад у дітей-логопатів. Логопед. 2019. № 2. С. 2–6.

29. Кузьменко, В. (1996). Емоції. Дошкільне виховання, 6, 20-23.

30. Лемещук М. Педагогічний супровід процесу соціалізації старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення в дошкільних навчальних закладах [Текст]: монографія; МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини. Умань : Візаві, 2017. 149 с.

31. Лемко Г., Розвадовська Н. Казкотерапія в соціально-педагогічній практиці. Теоретичні, методичні та практичні проблеми соціальної роботи : тези доповідей II Всеукр. з міжнародною участю наук.-практ. конф. (м. Івано-Франківськ, 6 квітня 2017 р.). Івано-Франківськ : НАІР, 2017. 110 с.

32. Лепеха Л.П., Городиська М. Б Логопедичні ігри в корекційній роботі з дітьми із загальним недорозвиненням мовлення. - Львів-Дрогобич: Посвіт, 2014. - 76 с.

33. Луценко І.О. Підготовка майбутніх вихователів до організації комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку. Наука і освіта. 2014. № 10. С.123-127

34. Лютова Л. Застосування казки як ефективного засобу логопедичної корекції зв'язного мовлення у дітей з ОНР. URL: <https://rozrobka.in.ua/zastosuvannya-kazki-yak-efektivnogo-zasobulogopedichnoyi-kore-v2.html>

35. Ляпунова В.А. Роль оцінки у формуванні толерантності дитини дошкільного віку. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки. 2016. Вип. 1. С. 84-89.

36. Маляр О. І. Довільність емоційної регуляції та чинники її розвитку у молодших школярів: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19. 00. 07. НПУ ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2015. 20 с.

37. Мартиненко І. В. Про стан комунікативної діяльності дітей з загальним недорозвиненням мовлення. Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія: зб. наук. пр. Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2012. № 22. С. 153-158.

38. Мартиненко І.В. Характеристика комунікативних рис особистості дітей старшого дошкільного віку з системним порушенням мовлення. Особлива дитина : навчання і виховання. 2015. № 4. С. 45–58.

39. Мілевська О. П. Вивчення фонетичних умінь у молодших школярів із загальним недорозвиненням мовлення. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. 2014. Вип. 27. С. 130-135.

40. Мілевська О. П. Особливості семантичної домінанти сприймання слова у дітей із загальним недорозвитком мовлення // Актуальні питання корекційної освіти.

41. Мілевська О. П., Савіцька Г. І. Особливості формування дієслівної лексики у дошкільників із загальним недорозвитком мовлення шляхом розвитку умінь дієслівної предикації // Актуальні питання корекційної освіти.

42. Могильова Н. М. Загальне недорозвинення мовлення: теорія та перспективне планування корекційно-розвиткової роботи: навч. посіб. Слов'янськ, 2019. С. 123

43. Молодушкіна І. В. Загадковий світ емоцій. Розвиток емоційної сфери дошкільників / І. В. Молодушкіна. – Харків: Основа, 2011. – 128 с.

44. Надворна О. Розвиток мовлення в системі Монтессорі. Дошкільне виховання. 2014. № 8. С. 16-19.

45. Павленко К. Сучасні інноваційні методи корекції мовленнєвого розвитку в роботі вчителя-логопеда. Логопед. 2019. № 7. С. 2–4

46. Піроженко Т. О. Комунікативно-мовленнєвий розвиток дошкільника. Тернопіль: Мандрівець, 2010. 12 с.

47. Про затвердження Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти) нова редакція : наказ Міністерства освіти і науки України від 12.01.2021 р. № 33. С. 18–21.

48. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. *Голос України*. 2017. 27 верес. (№ 178-179). С. 10–22.

49. Рібцун Ю. В. Корекційна робота з розвитку мовлення дітей п'ятого року життя із фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення: програмно-методичний комплекс. Тернопіль: Мандрівець, 2014. 272 с.

50. Рібцун Ю. В. Логопсиходіагностика дітей з особливими мовленнєвими потребами // *Preschool and primary education in European integration and national dimensions : Scientific monograph*. – Rīga: Baltija Publishing, 2023. – С. 94-115. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/736622>

51. Синиця І. О. Емоційний інтелект: психологічні аспекти розвитку у дітей та молоді. Київ: Наукова думка, 2020.
52. Сікарчук Н. Д. Дослідження рівня сформованості лексичної складової лінгвістичної компетенції емоційно-оцінної лексики у старших дошкільників з моторною алалією. Логопедія. 2012. № 2. С. 81–84.
53. Смолянко Ю., Рой А. Педагогічні умови формування комунікативної культури дітей старшого дошкільного віку. *Fcta Pedagogica Volynienses*, 6. 2021. С. 22-27.
54. Харченко Н. В. Формування у дітей старшого дошкільного віку умінь будувати міркування: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00. 02. Київ, 2005. 20 с.
55. Цирулік Л. В. Подорожуємо казкою : організована діяльність зі звуковимови із пріоритетом фонематичної сторони мовлення, фонематичних процесів, лексико-граматичної категорії та комунікативних здібностей. *Логопед.* 2019. № 2. С. 24–26.
56. Шеремет М. Діагностика здатності до творчого самовираження дошкільників із порушеннями мовлення [Текст]: навчально-методичний посібник для студентів ВНЗ / М. К. Шеремет, М. В. Лепетченко. Київ: Слово, 2014. С. 46.
57. Шеремет М. К. До проблеми формування мовленнєвої готовності дітей до навчання у школі. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. 2014. Вип. 28. С. 248–251.
58. Шеремет М. К. Логопедія / М. К. Шеремет. – Київ: Слово, 2010. – 456 с.
59. Kazachiner O., Tkachenko L. Fairy-tale therapy as a means of forming health-saving competence of children with SEN. *Revista românească pentru educație multidimensională*. 2020. Vol. 12. № 3. P. 268-293.

60. Loudova, I., & Havigerova, J. (2019). Problematic elements in the graphomotor skills of pupils in the early adolescence. *New Trends and Issues Proceedings on Humanities and Social Sciences*, 6(6), 10–17.

61. Salovey, P., & Mayer, J. D. (1990). Emotional intelligence. *Imagination, Cognition, and Personality*, 9(3), 185–211. <https://doi.org/10.2190/DUGG-P24E-52WK-6CDG>